

Van collectie naar connectie

Cocreatie in openbare bibliotheken

Bibliotheken staan aan het begin van een nieuwe ontwikkeling: de overgang van collectie naar connectie. Een verkenning.

Van oudsher fungeert de bibliotheek als betrouwbare wegwijzer in het informatielandschap en biedt zij informatie in context aan door databronnen te verbinden. De voortgaande digitalisering vraagt echter van bibliotheken dat zij hun informatie en kennis op een nieuwe manier vormgeven. Dat is ook van belang omdat mensen zich in het digitale domein steeds meer in *community's* organiseren, rondom bepaalde thema's, interesses of belangen, op informele wijze en onafhankelijk van plaats en tijd. Voor de individuele gebruiker van deze *community's* wordt – naast het sec vinden van informatie – het leggen van connecties, delen en samenwerken steeds belangrijker, een ontwikkeling die wordt aangeduid als cocreatie. De gebruiker is online actief en verbindt zijn zoekgedrag aan de zoektocht van andere gebruikers.

Een bekend voorbeeld van cocreatie is de Rijksstudio van het Rijksmuseum Amsterdam. Op www.rijksmuseum.nl/rijksstudio is vrijwel de gehele collectie in hogeresolutiebeelden beschikbaar. Iedereen kan daar afbeeldingen downloaden, digitale tentoonstellingen samenstellen of zelf nieuwe creaties maken en deze op de Rijksstudio uploaden. Dit slaat enorm aan: er zijn meer dan 165.000 accounts en meer dan een kwart miljoen tentoonstellingen aangelegd. De doelstelling van de Rijksstudio – mensen en de collectie met elkaar verbinden – is daarmee gerealiseerd.

Dit artikel geeft inzicht in de verkenning die in 2014 door Maurits van der Graaf in opdracht van het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken ((SIOB, nu Koninklijke Bibliotheek) is uitgevoerd naar de mogelijkheden van cocreatie met eindgebruikers van openbare bibliotheken. De verkenning is gebaseerd op literatuuronderzoek, interviews met deskundigen uit binnen- en buitenland¹ en discussies met een projectgroep van pilotbibliotheken.² Op dit moment bewegen openbare bibliotheken zich voorzichtig in de richting van cocreatie. Bij de invulling van de publieke informatieve kerntaak is namelijk een transitie merkbaar van collectie (boeken, bronnen, databestanden en dergelijke) naar connectie (verbinden van mensen, fysiek en digitaal). Connectie veronderstelt ook samenwerking met andere instellingen, zowel binnen als buiten het culturele domein.

Op basis van de verkenning kunnen bij bibliotheken vier vormen van cocreatie worden onderscheiden: (1) eindgebruikers die meewerken aan gedigitaliseerde collecties, (2) mogelijkheden tot input van eindgebruikers in digitale bibliotheeksystemen en (3) platformen voor boeken- en leesliehebbers. De vierde vorm gaat niet uit van het aanbod van de bibliotheek, maar ontstaat vanuit de behoefte van lokale, vaak al bestaande *community's*, die door de bibliotheek worden ondersteund bij en aanzet tot cocreatie.

Cocreatie met het aanbod van de bibliotheek

Het toegankelijk maken van gedigitaliseerde collecties ontstijgt in veel gevallen de menskracht van de lokale bibliotheken zelf, vandaar dat zij de hulp van het publiek inroepen. Het platform VeleHanden is daar een goed voor-

beeld van. Sinds de start in 2011 zijn op dit platform meer dan vijfduizend vrijwilligers actief bij vijftien projecten van meerdere erfgoedinstellingen, die variëren van het beschrijven van foto's of video's tot het transcriberen van handschriften. De vrijwilligers van VeleHanden krijgen punten die recht geven op deelname aan activiteiten van de erfgoedinstelling zelf.

Digitale bibliotheekplatformen maken sociale netwerken mogelijk en versterken zo de bibliotheek*community* (Weinberger 2012). Organisaties kunnen hun data openstellen en anderen de ruimte geven om nieuwe toepassingen (apps) via een API (een door het platform gedefinieerde toegang tot data die gebruikt kan worden door andere softwareontwikkelaars) te ontwikkelen. Een voorbeeld is Open Cultuur Data, die 39 datasets van 22 verschillende culturele instellingen (bibliotheken, musea, archieven) ter beschikking stelt. Daarop zijn inmiddels veertig apps ontwikkeld met allerlei toepassingen. Deze zorgen voor een betere doorzoekbaarheid van de content, verrijking met nieuwe bronnen, de mogelijkheid om data te raadplegen op mobiele apparatuur, verbindingen met sociale media, het visualiseren van data of het remixen van content en game (Timmermans et al. 2014).

Ook de vernieuwing van de digitale infrastructuur van de Nederlandse openbare bibliotheken gaat uit van de platformgedachte. In 2015 gaan alle openbare bibliotheken over op de NBC+, de nationale bibliotheekcatalogus met bezitsgegevens uit heel Nederland. De NBC+ heeft een API, zodat externe partijen zelf een *interface* op de catalogus kunnen ontwikkelen. Ook wordt WaaS (*website as a service*) geïmplementeerd, wat het bouwen van een website van een lokale bibliotheek met gemeenschappelijke bouwstenen mogelijk maakt. De landelijke digitale infrastructuur kan zich op den duur zo ontwikkelen tot een digitale ontmoetingsplaats: gebruikers kunnen er verzamelingen maken en delen en er zijn opties voor *ratings* en *reviews* (Stichting Bibliotheek.nl 2011).

Enkele jaren geleden heeft NBD Biblion Boekensalon.nl opgezet, waarbij boekenliefhebbers een leesplank kunnen aanleggen, leesvrienden toevoegen en discussiëren over boeken. Deze website heeft inmiddels 40.000 deelnemers. In Denemarken is een

vergelijkbare, ook zeer succesvolle website (litteratusiden.dk) die als additionele optie heeft om leesclubs op te richten. Er zijn online leesclubs en leesclubs die elkaar fysiek treffen maar gebruikmaken van de website om dit te organiseren. Op deze manier leidt een platform in de digitale wereld tot het ontstaan van *community's* in de fysieke wereld.

Samenwerking met lokale *community's*

De openbare bibliotheek van Aarhus in Denemarken zoekt naar een andere invulling van het bibliotheekgebouw met het oog op de overgang naar digitale boeken en organiseert nu activiteiten in samenwerking met maatschappelijke organisaties. Zo faciliteert zij bestaande *community's*. Ook in Nederland gebeurt dat al. Bijvoorbeeld in Deventer, waar de bibliotheek ruimte beschikbaar stelt voor de Wijkwinkel Deventer. Ook zijn er spreekuren en koppelt een specialist van de bibliotheek vragen over wonen, zorg en welzijn aan experts. Over bepaalde thema's worden bijeenkomsten gehouden, die vrijwel altijd volle zalen trekken. Per thema verschijnt een dossier dat in de vorm van een wiki vaak hoog in de zoekmachine van Google staat. Zo ondersteunt de bibliotheek dus fysieke lokale *community's* en komen de resultaten beschikbaar voor de overige bibliotheekgebruikers.

Randvoorwaarden en kansen

Voor het slagen van cocreatie zijn wel randvoorwaarden nodig. Zo bleek uit de verkenning dat het maken van een website met eenvoudige functionaliteit een belangrijke succesfactor is om eindgebruikers te laten bijdragen aan een cocreatieproject. Voor cocreatie door middel van apps geldt dat een goed gedocumenteerde API en open data belangrijke succesfactoren zijn. Maar hoe open de omgeving ook is, het blijft daarnaast altijd nodig om de *community* te activeren, bijvoorbeeld door een *community-*

manager aan te stellen, competities en prijsvragen uit te schrijven, blijk te geven van waardering voor actieve deelnemers (cadeautjes), de ontwikkeling van apps en het opzetten van *hackatons* (bijeenkomsten van software- en websiteontwikkelaars om aan gezamenlijke projecten te werken).

Een belangrijke organisatorische randvoorwaarde is dat de bibliotheek beseft dat voor cocreatie een omslag in de organisatiecultuur nodig is. Het is van belang om een verlies aan controle over het gebruik van de collectie te accepteren en kennis van buiten (*wisdom of the crowds*) en soms geheel andere – niet wetenschappelijk verantwoorde – toepassingen te zien ontstaan. De rol van de bibliotheek is vooral initiërend, organiserend en faciliterend. Vanuit managementoogpunt zijn er andere vormen van leiderschap nodig; daarbij ondersteunt de manager de *community* bij het zoeken naar de kernwaarden ervan in plaats van een focus te leggen op het sturen van het proces (Govier 2008).

Uit de verkenning is gebleken dat bibliotheken met cocreatie verbindingen kunnen leggen tussen collecties en mensen, en zo een belangrijke rol spelen in de lokale samenleving, niet zelden in samenwerking met maatschappelijke organisaties en/of *community's*. Samen creëren op een van de digitale platforms van de openbare bibliotheek kan voordelen met zich meebrengen, zoals een stevige band met bestaande gebruikers en het bereiken van grote nieuwe gebruikersgroepen. De resultaten laten zien dat er veel mogelijkheden zijn op het gebied van *community building* en cocreatie. Door actief aan de slag te gaan zal blijken welke vormen van cocreatie voor de bibliotheek en haar gebruikers het meest interessant zijn.

Ook landelijk liggen er kansen: het interactiever maken van de digitale infrastructuur, het aanbrenge van koppelingen tussen platformen van bijvoorbeeld boekenliefhebbers en de nationale bibliotheekcatalogus en het stimuleren van digitale of fysieke leesclubs zijn enkele voor de hand liggende mogelijkheden. Bibliotheken staan nog maar aan het begin van een geheel nieuwe, zeer veelbelovende ontwikkeling die invulling geeft aan de strategische transitie van collectie naar connectie (zie ook Bos 2014).

De rol van de bibliotheek is vooral initiërend, organiserend en faciliterend

Het volledige rapport van de verkenning is in maart 2015 gepubliceerd op de website van de Koninklijke Bibliotheek, www.kb.nl •

Literatuur

- Bos, M. (red.) (2014) *Bibliotheek van de toekomst: knooppunt voor kennis, contact en cultuur*. Den Haag: SIOB.
- Calhoun, K. (2014) *Exploring digital libraries*. Chicago: Neal-Schuman.
- Flanagan, M. (et al.) (2013) *Citizen archivists at play: game design for gathering meta-data for cultural heritage institutions*. (www.digra.org/digital-library/publications/citizen-archivists-at-play-game-design-for-gathering-metadata-for-cultural-heritage-institutions)
- Govier, L. (2010) *Leaders in co-creation? Why and how museums could develop their co-creative practice with the public, building on ideas from the performing arts and other non-museum organisations*. Leicester: University of Leicester, School of Museum Studies, MLA Museums Clore Leadership.
- Ramaswamy, V. en K. Ozcan (2014) *The co-creation paradigm*. Redwood City, CA: Stanford University press.
- Stichting Bibliotheek.nl (2011) *Strategie en concept, schatkamer van de toekomst*. Den Haag: Stichting Bibliotheek.nl.
- Timmermans, N., M. Zienstra en L. Kalshoven (2014) *Open cultuur data reader masterclass 2014*. Amsterdam: Open Cultuur Data.
- Weinberger, D. (2012) 'Library as platform'. In: *Library Journal*, 4 september. (lj.libraryjournal.com/2012/09/future-of-libraries/by-david-weinberger/#)

Noten

- 1 John Leek, Dalida van Dessel (Beeld en Geluid), Peter Gorgels (Rijksmuseum), Jef van Gool (Literatuurplein), Anne-Marie van der Poel (deBoekensalon.nl), Vera Weterings (VeleHanden.nl), Dan Cohen (Digital Public Library of America), Johan Stapel, Enno Meijers (NBC+), Sander Verheijen (Hebban.nl), Rolf Hapel (Public Library of Aarhus), Rob Visser (OBA).
- 2 Carla Bellaard van Theek5, Pieterl Thijssen van Bibliotheek Midden-Brabant, Harriet de Man namens de Openbare Bibliotheek Amsterdam, Annemiek Vriezen van Bibliotheek Deventer en Gerard Kocx en Hans Voogsgeerd van Bibliotheek Enschede.

Unieke bibliotheek in hartje Amsterdam

Boekmanstichting

- Ruim 70.000 titels over kunst- en cultuurbeleid in online catalogus
- Raadpleeg het Dossier en de Leestips (voorheen rubriek Signalementen) op de website
- Op zoek naar studieplek? Zie www.boekman.nl voor tarieven en openingstijden
- Herengracht 415 Amsterdam

